

MIKOR AZ ASSZONY SIR . . .

□ Ezen a mi vidékünkön Kállai Andrásra emlékezem, aki iparos létére először jutott királyi kitüntetéshez. Kállai uram asztalosmester volt és igen becsületes, józan ember. A becsületessége főképpen a műhelyéből kikerült munkákban nyilatkozott meg, a józanságát pedig az bizonyította leginkább, hogy a munkának megkérte az árát is. Nem ment túl a határon, de úgy számított, hogy a vevő is, adó is és a munkás is jól jöjjön ki. Nem is volt az ő műhelyében elégedetlen ember, bár ugyan az is igaz, hogy abban az időben nem voltak apostolok, kik a munkaadó és a munkás közötti viszony megmételtyezéséből éltek. Ma sokan vannak az ilyen önmagukkal ellentétben álló emberek. Ezek a munka védelmét hirdetik kézzel-lábbal s ők azok, akik egyáltalán nem dolgoznak. Kállai uramnál a munkások olyanok voltak szolgálat tekintetében, mint a régi katonák. Az számított, aki legalább a harmadik kapituláción túl volt. Ez a számítás azonban csak külsőleg értendő, mert a jó munkás akkor is előbb állt a könnyebbkezűnél. Épp úgy, mint most. Voltak huszonöt, harminc év óta dolgozó segédei, kik együtt öregedtek meg a mesterrel. Fialatok voltak, mikor összekerültek és idők multával egyszerre tették föl az orruk nyergére a pápaszemet. És ez alatt családot neveltek, gyermekeket bocsájtottak szárnyra a becsületes élet tiszta és egyenes útján.

□ Bizony sokszor megtörtént, hogy nagyobb munkánál kikötötte a gazda a vállalkozóval:

□ „Uram, az asztalosmunkát Kállai Andrásnál tessék ám elkészíttetni. Mert az jó lesz, tartós lesz és szép is lesz.“

□ Aminthogy így is volt.

□ Kállai uram, a fő és becsületes munka révén előbb keresett iparos lett, később pedig amint nőtt a műhely s a forgácsokat immár nem csak a munkások, hanem a gépek is szaporították, tekintélyre tett szert. Tisztelte az egész város. És tanácsokért fordultak hozzá az urak. Majd deputációk jártak nála, hogy vállalja el ezt vagy amazt a tiszteletbeli állást.

□ „Nem iparosnak való“ — jegyezte meg szent meggyőződéssel — „A tiszteletbeli állás annak való, aki ráér. Nekem dolgom van, urak.“

□ „De a tekintély követeli ezt Kállai bácsi.“

□ „Eh, tekintély! Tudják mi a tekintély? Ez ni!“

□ És a gyalupadra mutatott.

□ Később mégis csak levették lábáról az öreget. Ipari és mezőgazdasági kiállítást rendeztek akkorigiban a városban és úgy gondolták az emberek, hogy ezt már Kállai András nélkül semmikép nem lehet megcsinálni.

□ „Ez elől nem lehet menekülni Kállai barátom“ — mondta neki a főispán, aki a kiállítás elnöke volt — „Tessék szerepet vállalni és cselekedni is a magyar ipar becsületéért.“

□ A szerény emberek csendes mosolyával válaszolt Kállai uram a felhívásra.

□ „Nono, csak ne szabadkozzék.“

□ „Dehát mit csináljak én ott, méltóságos uram?“ Nem tudok én mást, csak fával bánni.“

□ „Hát először kiállít, bemutatja a műhelyét. Azután meg a rendezésben is segítkezik. Maga lesz az egyik alelnök.“

□ Persze nagy sor volt ez a mesternek, de azért csak beleesett, mint Pilátus a krédóba. És hát itt is megmutatta, hogy ki: Kállai András. Az elösmerés királyi kitüntetésben nyilatkozott meg. Valami kereszt-félét kapott. Ez a kereszt azután valóságos keresztje is lett az iparosmesternek. Most már nem birt menekülni a közélet szereplése elől s egyszer, egy deputációzás alkalmával meghűlt az uton, beteg lett s néhány hónapra rá elsovadt. A kereszt visszament, ahonnan jött, a műhely fölé pedig új név került: Kállai Imre.

□ Ez a Kállai Imre a fia volt.

□ „Imre, te férfi vagy, talán másképpen vesznek téged az emberek, mint egy asszonyt, itt van apád öröksége, becsüld meg. Nekem csak annyit adjál, hogy ne szoruljak idegen ház kilincsére.“

□ A fiú átvette a műhelyt és az volt az első dolga, hogy újításokat eszközöljön. A régi cégtáblát levette, helyébe aranybetűs cégtáblát biggyesztett. A munkások számát fölemelte és szállításokba bocsájtkozott. Az ösmerősök egy része fejet csóvált erre és azt mondta: ez élelmesebb, mint az apja volt. Így kell a magyar ipart terjeszteni.

□ Később megnősült.

□ Elvett egy feketeszemű varróleányt, akivel a tánciskolában ösmerkedett meg. A leány szegény volt, a varróműhelyben azonban megtanulta a legújabb divatot s az olcsó kelméből, amit a házalótól vettek

heti részletfizetésre, ilyen szabású ruhát vart magának, munka után, gyertyavilág mellett.

□ Az asszony érkezése olyan volt az egyszerű iparosházban, mint a hűvös levegő, mely enyhe helyre tódul be, ha kinyílnak az ablakszárnyak. A régi szokások egyszerre megváltoztak. Az asztalt nem színes ruhával terítették be, hanem fehérrel s az olcsó cseréptányérok helyébe finom porcellán-edények kerültek.

□ „Mit szól valaki, ha látja, hogy cseréptányérokból eszünk“ — mondta az urának. És Kállai Imre még megtoldta a szavát azzal, hogy az öregekben nem volt semmi érzék a haladás iránt.

□ A másik évben már fogatot is tartott Kállai Imre. Eleintén csak vasárnaponként, később azonban minden alkonyatkor körülkocsikázta a város köves utcáit. Ilyenkor mindig új ruhát és kalapot vett föl a fiatal asszony, hadd lássák, hadd irigyeljék tőle a jómódot. Szüksége volt erre az ő gyenge asszonyi hiúságának.

□ Később szokásba jött a sörház, a kirándulás, a cigány és a rejtelmes, bűvös éjszakák. Mindez oly szép, oly kellemes volt. Különösen mikor már föl szaporodtak az asztalon a pezsgősüvegek s a tetszelgő asszonynak egyre több jóbarát hazudozott üres bókokat.

□ „Imre“ — mondta egyszer az urának a menyecske — „oly fáradt, oly unalmas vagyok, mindenki elmegy, csak mi maradunk itthon.“

□ A férfi először idegenkedett.

□ „Hová tudnál menni?“

□ „Valami fürdőhelyre.“

□ „Magad?“

□ „Dehogy. Teveled.“

□ „Dehát, ki marad itthon?“

□ A segédek . . . Kiadod nekik a munkát, elvégzik, nem lesz semmi baj.“

□ Később megint elővette Kállai Imrét a felesége:

□ „Lásd, Kiss Feczóék is elutaztak.“

□ „Elutaztak?“

□ „El.“

□ „Akkor mi is elmegyünk.“

□ Mikor meg a nagy Kárász-féle birtokot parcellázták villa-telkeknek, átölelte Kállai Imrét az asszony:

□ „Vegyél egyet Imréském, legalább lesz nyaralóhelyünk. Nem kell fürdőre járnunk. Ugyis meguntam már a fürdőket, sehol sincs kellemes társaság.“

□ „Igazad van, csakhoggy . . .“

□ „Csakhoggy az üzlet hanyatlani fog ám, ha mi tavasztól őszig kint leszünk. Azután meg villát is kell építeni.“

□ „Oh, az mindig értéket képvisel.“

□ „Igen, igen, de lefoglalja az embert.“

□ „Hát majd beosztjuk kedvesem. Én kint lakom, te pedig csak esténként jössz ki és reggel haza jössz.“

□ Mikor elkészült az ötszobás nyaraló s a szellős verandáról kacagás hangzott a csendes éjszakába,

akkor megint megcsókolta a menyecske Kállai Imrét és azt mondta:

□ „Mindenem meg van Imre, csak te hiányzol. Reggel elmégysz s nekem oly unalmas egyedül lenni egész nap.“

□ Kállai Imre gondolt egyet.

□ „Hát nem megyek be minden nap.“

□ Az asszony nem felelt rá, csak perzselte szemével a férfi olvadó lelkét.

□ Ekkor aggodalmaskodott először az anya.

□ „Fiam, nem jól van ez így. Te nem vagy itthon, ha jön valaki a számlával, el kell küldenem.“

□ „Nem baj az anyám.“

□ Megütközött az anya.

□ „Nem baj? . . . Pedig apád minden számlát kifizetett.“

□ „Az más volt. Bízta csak rám. Maga ne törődjön semmivel. Csak legyen enni-inni valója.“

□ Nagy riadalom támadt egy reggel a villatelepen.

□ Sugdostak az emberek és szokatlan korán egyik helyről a másikra szaladgáltak.

□ „Hallottátok!?“

□ „Nem. Micsodát?“

□ „A Kállaiékat.“

□ „Az este . . .“

□ „Az ám, csendőrök jártak náluk.“

□ „Az asszony most is sír . . . Tépi a haját.“

□ „No . . . A szép asszony!?“

□ „A kis fityfirty! . . .“

□ „Ugy kell neki! . . .“

□ Ezt egy rózsaszín ruhás hivatalnokné mondta és tapsolt a kezével.

□ Másnap a város is tele volt a hírrel, hogy letartóztatták Kállai Imrét.

□ Váltókat hamisított.

□ Az üzletet bezárták. Az öreg Kállainé fejére kapott egy rossz kendőt és szaladt, mint akit kergetnek . . . És jajgatott . . . Ugy fogták el a Tisza szélén a tutajosok, amint éppen a vízbe akart ugrani.

□ „Szegény öreg asszony“ — sajnálkoztak az emberek. — „Mi lesz vele?“

□ „Szegény fiatal asszony“ — tünődtek a gavallérok. — „Mi lesz vele?“

□ Azután sem az egyikkel, sem a másikkal többé nem törődött senki.

□ Csak Kállai Imre törődött velük. Ez is csak a sóhaját küldhette hozzájuk. A börtön vasrácsain ezek juthattak ki a szabadba.

□ Mikor negyedfél év multával kinyitották előtte a keményfa-ajtót, tél volt. A fákon zuzmara díszlett és fehér lepedővel volt beborítva a föld. Minden olyan idegen, olyan barátságtalan. Az emberek nem ösmerék föl, ő pedig nem merte megszólítani őket.

□ Istenem és miért mindez?

□ Azért, mert szerette az egykori varróleányt? Mert teljesítette minden kívánságát. Vagy azért, mert gyenge és ostoba volt . . . Ki magyarázná meg most

ezt neki. S ha megmagyarázná is, mi haszna lenne belőle. Még jobban megvérezné a szívét és összeptépné kúszált lelkét. Ne, ne szóljon senki semmit... Csak egy valaki: Kállai Imréné. Az ő szavát szeretné hallani. Az ő csókját szomjuzza csupán. A mindent megbocsájtó és felemelő hitvesi csókot. Oh, minő nagy vigasz lenne ez most az ő beteg lelkére. Minő csodás erővel tisztítaná meg egy pillanat alatt. Az ég ismét derült lenne. Az emberek ridegségét nem érezné. S a karjaiban megduzzadna újból az erő. Dolgozhatna. Visszaszerezhetné az elprédált becsületet.

□ De hol van az asszony!?!... Hol van annak a két fekete szemnek a tüze?... Hol van a delejes hang?... Hol a bűnbocsánat?... A megtisztulás... Az élet maga!...

□ A műhely fölött idegen név van. Az egykori fészekben mások rójják az életet. Nincs részére egy aránya sem az otthon melegségének. Mindenütt tél fagy és kietlenség...

□ Igy megy, bolyong az utcán. A ruhája nyári, a szél élesen szaladgál, de ezt most nem érzi. Olyan, mint a lepke, mely a lámpásnak száll. Megy, megy ő is a világosság felé, ahonnan fény szűrődik az utcára. Pedig ott sincs keresnivalója. A fény csak kábit és vonz.

□ Azt se tudja hol jár; minek hívják ezt vagy am azt az utcát. Pedig tudta, ösmerte valamikor, most azonban elfelejtett mindent. Egyszerre csak megáll... Néz... Ezt a kávéházat nem ösmeri. Ez azóta keletkezhetett. Sok minden keletkezett azóta... Az események úgy peregnek az élet rohanásában, mint széles malomlapátokról a fölemelt vízcseppek. Ezek legördülnek, lecsepegnek am azok feljönnek és csilognak egy ideig a napfényben.

□ A kávéházban vigan vannak. Azoknak könnyebb, gondtalanabb a lelkük. Hej, ő is mulatott így. Őneki is húzta a cigány fekete éjjeleken s a nyirettyű nyo.nán dal fakadt. A fölviharzott emlékek belemarkolnak a szívébe. Szinte szédül. És gyengeség ereszkedik a tagjaira.

Ha még egyszer gyermek tudnék lenni,
Mindent, mindent eltudnék felejteni,
Oh te szebb kor, jöjj vissza egy szóra,
Őszi rózsá, fehér őszi rózsá.

□ „Ez, ez!” kiált magánkívül. Húzd csak, ezt húzd reggelig.

□ S azután felcsendül belülről egy bájos női hang Oly szép, mint virágon a reggeli harmat. És oly bűvölő, hogy egyszerre elnémul tőle a zaj.

Régen jártam én ezen a tájon,
Boldogságom sehol se találom,
Oh, te szebb kor, jöjj vissza egy szóra,
Őszi rózsá, fehér őszi rózsá.

□ Mi ez?

□ A mult ingerkedik vele. A bűn feltámadt s az gyötri újra, mint alkonyatkor a láz beteget. Hiszen ez a hang az övé... Az ő tulajdona. Ő vette meg becsületével, a boldogságával, az életével...

□ Hogyan kerül ez ide!...

□ És száll a dal, egyre élesebben markol Kállai Imre szívébe.

□ Isten, ha van erőd, sujts le, hogy itt végződjön a dráma s ne engedd elsötétedni az utolsó, a legutolsó sugarát a reménységnek. Állítsd meg a vergődő szívet, hogy ne érezzen. Szüntesd meg az ész lázas munkáját, mielőtt örület szállna rá.

□ „Isten, boldogságos nagy Isten!”

□ És felsikoltott:

□ „Matild!”

□ A sikoly olyan volt, mint a halálraválnak az utolsó, kétségbeesett segélykiáltása. Rémes és erős. Hatalmas, melynek parancsoló ereje van. Betörtetett a kávéházba s ott elnémitotta a dalt, a füstfelhők között.

□ „Jaj!” — mondta elsápadva az asszony, aki énekelt.

□ „Mi az!?!... Ki az!?!...” ugráltak föl az emberek.

□ „Istenem... ő az...” folytatta megrettenve a „kaszíroskisasszony.”

□ „Ki az az ő?... Hadd lássuk.”

□ Vad robajjal törtettek ki az emberek az utcára.

□ Matild utánok ment. Reszketett. És a lábai egyszerre elnehezedtek.

□ Az ajtófélfába kapaszkodott Kállai Imre s mikor kilobbant a gázfény a téli éjszakába — beordított:

□ „Matild!... Bocsáss meg édes Matildom!”

□ Azután összeesett.

□ „Részeg disznó!” — mondták haraggal — „Rendőrt kell hívni... Rendőrt... Pincér, rendőrt!...”

□ A cigányok később újra rázendítették, de többé nem dalolt az asszony. Ráborult a márványasztalra és sirt...

HOMOK.

□ □ □

Manonnak.

*Alkonyatkor jussak eszedbe,
Mikor az égen tüzek gyúlnak.
Alkonyatkor olyannak látsz majd,
Amilyen voltam:
Bukottan is gögös nagyúrnak.*

*Alkonyatkor jutsz majd eszembe,
Mikor az égen tüzek hűnynek.
Alkonyatkor nagy síró kedve
Támad egy gögös esett nagyúrnak.*

Kárpáti Aurél.